

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИКО-ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АДМІНІСТРАТИВНОГО І ГОСПОДАРСЬКОГО
ПРАВА ТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ ЗА УЧАСТЮ
ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ ТА ОЗНАКИ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка IV курсу 13-421 групи

Спеціальності: 081 Право

Освітньо-професійної програми «Право»

Портна Анна Сергіївна

Керівник: к.ю.н., доцент Риженко І.М.

Рецензент: к.ю.н., доцент Гавловська А.О.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Загальні положення щодо господарських судів в Україні: адміністративно-правовий аспект	8
1.1. Поняття, ознаки, сутність адміністративно-правових відносин за участю господарських судів.....	8
1.2. Забезпечення організації та функціонування діяльності господарських судів.....	12
РОЗДІЛ 2. Правова характеристика структурних елементів адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів	18
2.1. Суб'єкти та об'єкти адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів.....	18
2.2. Деякі аспекти визначення прав та обов'язків як складової змісту адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів.....	27
2.3. Особливості юридичних фактів як структурного елементу адміністративно-правових відносин за участю господарських судів.....	31
РОЗДІЛ 3. Сучасний стан та напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів в Україні	37
3.1. Адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів з врахуванням зарубіжного досвіду та можливості його адаптації в Україні.....	37
3.2. Шляхи удосконалення контролю за діяльністю господарських судів в Україні.....	44
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. До основних суб'єктів, які здійснюють забезпечення прав і свобод людини належать суди. Ці органи держави посідають особливе місце, оскільки судочинством здійснюється не тільки охорона, реалізація і захист прав та свобод особи, а й втілюється право на справедливий суд загалом. Господарські суди не є виключенням, які на сучасному етапі розвитку нашої держави працюють як цілісний механізм, який, зазвичай, досить ефективно здійснює правосуддя щодо захисту порушених прав та інтересів учасників господарських відносин.

В господарських судах під час здійснення діяльності виникають не тільки господарсько-правові відносини, але й інші, серед яких вагоме місце надається адміністративним відносинам, під час яких господарський суд вже набуває адміністративно-правовий статус та регулюється адміністративним законодавством.

Одна із основних проблем, яка існує сьогодні – велика кількість прогалин в законодавстві (в першу чергу їх неузгодженість) щодо судового захисту такої категорії як суб'єкти підприємницької діяльності (фізичні та юридичні особи). Існує необхідність і в перегляді положень щодо участі господарських судів в контексті адміністративно-правових відносин, особливостей покладених на них повноважень під час розгляду господарських справ та визначенні дієвих способів і заходів, які підвищать ефективність діяльності таких судів.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці В.Б. Авер'янова, О.В. Анпілогова, К.К. Афанасьєва, Д.В. Балуха, В. М. Бевзенка, Ю.П. Битяка, В.Д. Бринцева, О.В. Бачуна, Н.В. Васильєва, І.В. Венедиктової, В.М. Гаращука, І.П. Голосніченка, Ю.В. Гаруста, С.Д. Дубенка, Б.В. Деревянка, М.В. Ковалю, І.Б. Коліушка, О.Г. Комісарова, Р.О. Куйбіди, М.І. Логвиненка, О.С. Лагоди,

А.П. Ліпенцева, Р.С. Мельника, В.С. Москаленка, О.М. Пасенюка, В.В. Пахомова, Д.М. Притики, В.С. Стефанюка, А.А. Стрижака, О.В. Ульяновська, А.Н. Халикова, П. В. Цимбаля, В.Д. Чернадчука, Ю.Ю. Чуприна, М.І. Шатернікова, Д.Ю. Шпенюта, М.К. Якимчука та інших.

Отже, потреба в підвищенні ефективності та дієвості діяльності господарських судів, недосконале правове регулювання зазначеної сфери, обумовлюють своєчасність та актуальність дослідження господарських судів в аспекті адміністративно-правових відносин.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційна робота ґрунтується на положеннях Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року № 1629-IV, Указу Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015, Указу Президента України «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» від 8 листопада 2019 року № 837, Указу Президента України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 21 листопада 2002 року № 228-IV.

Кваліфікаційна робота виконана згідно напрямів наукових досліджень кафедри: «Адміністративно-правове регулювання суспільних відносин у соціально-економічній, адміністративно-політичній сферах та правоохоронній діяльності» (номер державної реєстрації 0117U001733).

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу наукової доктрини, а також чинного законодавства України визначити сутність та особливості діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративно-правових відносин та встановити напрями удосконалення в зазначеній сфері.

Для досягнення зазначеної мети в дослідженні були поставлені такі основні **завдання**:

- розглянути поняття, ознаки та визначити сутність адміністративно-правових відносин за участю господарських судів;
- охарактеризувати забезпечення організації та функціонування діяльності господарських судів;
- виокремити суб'єкти та об'єкти адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів;
- дослідити деякі аспекти визначення прав та обов'язків як складової змісту адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів;
- встановити особливості юридичних фактів як структурного елементу адміністративно-правових відносин за участю господарських судів;
- узагальнити адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів з врахуванням зарубіжного досвіду та розглянути можливості його адаптації в Україні;
- опрацювати шляхи удосконалення контролю за діяльністю господарських судів в Україні.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають, змінюються та припиняються під час діяльності господарських судів в Україні.

Предмет дослідження – правове регулювання адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів в Україні.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі використовувалися загальні та спеціальні методи наукового пізнання. Діалектичний та аналітико-синтетичний методи дозволили розглянути понятійний апарат господарських судів через адміністративно-правовий аспект та визначити функціонування їх діяльності; функціональний метод використано для дослідження структурних елементів

адміністративно-правових відносин за участю господарських судів; порівняльно-правовий метод забезпечив аналіз зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів та практики його застосування в Україні; формально-логічний метод дозволив сформулювати пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й викладені в роботі висновки та пропозиції становлять теоретичний інтерес та можуть бути використані в різних галузях діяльності, а саме:

– у правотворчій – для вдосконалення чинного законодавства України в частині регулювання діяльності господарських судів;

– у правозастосовній – під час вирішення проблем та недоліків правового регулювання діяльності господарських судів;

– у навчально-методичній – при викладанні навчальних дисциплін з адміністративного права, господарського права, а також під час підготовки підрозділів підручників і навчальних посібників із відповідних навчальних дисциплін, монографій.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення дослідження було представлено у тезах доповіді на п'ятій Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Реформування правової системи України під впливом євроінтеграційних процесів» (м. Херсон, 20 березня 2020 року).

Публікації. Теоретичні положення та висновки кваліфікаційної роботи знайшли відображення в публікації:

Портна А.С. До питання функціонування господарських судів: зарубіжний досвід і можливості його адаптації в Україні: *Матеріали п'ятої Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції* (м. Херсон, 20 березня 2020 року). [Електронний ресурс]. URL:

http://www.kspu.edu/About/Faculty/Faculty_of_Law.aspx (дата звернення: 13.04.2020).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Повний обсяг роботи становить 62 сторінки: основний текст – 55 сторінки, обсяг, що займає список використаних джерел і літератури (55 найменувань) – 7 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ В УКРАЇНІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

1.1. Поняття, ознаки, сутність адміністративно-правових відносин за участю господарських судів

Діяльність судів, в тому числі і господарських, постійно була і є «гострою» темою для обговорення та досліджувалася серед вченої спільноти, а їх результати в зазначеній сфері надали необхідні теоретичні та ґрунтовні висновки, які дають змогу нам опрацьовувати відповідну законодавчу базу, що здійснює регулювання їх діяльності. В свою чергу, дослідження адміністративно-правових відносин за участю господарських судів потребує більш детальної уваги. Визначивши поняття, ознаки та сутність зазначених відносин буде можливим в повній мірі з'ясувати місце господарських судів у судовій системі загалом та як суб'єктів адміністративного права, зокрема.

Перш за все, необхідно вказати на те, що господарські суди в механізмі держави займають місце представника судової влади, які уповноважені на здійснення функції правосуддя (ст. 124 Конституції України) [1]. Іншим аспектом є те, що в межах судової системи України господарські суди як органи судової влади є відокремленою її частиною та займаються розглядом виключно господарських спорів. Означені моменти характеризують організаційну та функціональну самостійність досліджуваного суду, які і надають можливість виокремлювати його як суб'єкта адміністративного права.

У юридичній літературі зазначається: «предметом адміністративного права є суспільні відносини, що пов'язані із внутрішньоорганізаційною діяльністю органів, підприємств, установ, організацій» [2, с. 28]. Також як нами вже було зазначено, сюди

відноситься і господарський суд. Тобто, він виступає як суб'єкт адміністративного права в частині здійснення внутрішньоорганізаційної діяльності. Змістовніше нам вказують на це норми адміністративного права, якими закріплюється процедура проходження служби в органах судової влади, система діловодства та статистики, забезпечення контролю за поведінкою працівників [3, с. 12] тощо. В процесі здійснення діяльності господарським судом, яка не пов'язана із розглядом господарських справ, виникають виключно адміністративні відносини, основоположним учасником яких є господарський суд.

Як підсумок, зазначимо, що адміністративно-правові відносини в контексті діяльності господарських судів, як явищу, притаманні усі ознаки та особливості родового поняття, яким загалом є адміністративно-правові відносини [2, с. 59-60].

У зв'язку з чим, в першу чергу розглянемо позиції науковців стосовно тлумачення адміністративно-правових відносин. Так, основоположною позицією є точка зору О.І. Харитонової, яка під поняттям «адміністративно-правові відносини» пропонує розуміти: «урегульовані адміністративно-правовими нормами суспільні відносини, що складаються у галузі державного управління та адміністративної охорони публічного правопорядку, один з учасників яких є носієм владних повноважень, а також суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, які перебувають під охороною держави» [4, с. 22]. Наведене тлумачення адміністративно-правових відносин досить чітко відображає їх зміст.

Цікавою є думка Т.О. Коломoeць, яка тлумачить адміністративно-правові відносини як: «суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, суб'єкти яких наділені правами й обов'язками у сфері забезпечення органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також в процесі державного і

самоврядного управління в сферах соціально-економічного й адміністративно-політичного розвитку та охорони громадянського порядку» [5, с. 43-44].

Враховуючи зазначені позиції, відмітимо, що кожен з дослідників дещо по-різному визначає характер зазначених відносин. Саме тому, для того, щоб ґрунтовніше дослідити такі відносини, виділимо їх основні ознаки.

За теорією адміністративного права відомо, що досить велика кількість науковців присвячували свої праці для з'ясування ознак, які мають місце бути саме в адміністративно-правових відносинах. Наприклад, В.О. Ніканорова виділяє чотири основні ознаки, що характеризують адміністративно-правові відносини: «адміністративні правовідносини не завжди будуються за принципом влади підпорядкування; адміністративні правовідносини виникають з ініціативи однієї зі сторін, а згода іншої далеко не в усіх випадках є обов'язковою; адміністративні правовідносини за своєю сутністю є організаційними; правові конфлікти, що виникають під час реалізації адміністративних правовідносин і мають статус юридичного факту, вирішуються в адміністративному (позасудовому) порядку та в порядку спеціалізованого (адміністративного) судочинства» [6, с. 207-208].

На думку В.К. Колпакова, серед ознак адміністративно-правових відносин слід виділяти такі: «є однією з форм існування соціальних відносин; конструюються у межах адміністративно-правових норм, тобто норми містять абстрактні конструкції відносин; об'єктивуються з виникненням юридичних фактів, передбачених адміністративно-правовими нормами; одним із суб'єктів цих відносин завжди є носій владних повноважень щодо інших учасників, якими його наділяють адміністративно-правові норми» [7, с. 69-70].

Узагальнюючи наведені позиції вчених, визначимо найбільш доцільніші ознаки та які необхідні для відокремлення адміністративно-

правових відносин за участю господарських судів. Серед основних ознак виділимо: представлені як юридична форма відносин управління та виражені організаційним характером; норми адміністративного права закріплюють підстави виникнення, зміни та припинення зазначених відносин; права і обов'язки притаманні учасникам державного управління та виражені у конкретному здійсненні дій виконавчо-розпорядчого характеру; обов'язкова участь органу державного управління таких відносин, на якого покладено відповідні повноваження; адміністративний та позасудовий порядок вирішення спорів між сторонами зазначених відносин; порушення або не виконання сторонами (-ою) вимог адміністративно-правової норми передбачає притягнення до відповідальності [2, с. 59-60; 8, с. 17; 6, с. 207-208].

Тобто, під час виникнення адміністративно-правових відносин, господарський суд буде наділятися вказаними ознаками. Зазначені ознаки надають можливість уточнити поняття адміністративно-правових відносин, які можна охарактеризувати як урегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що охороняються державою, представлені у формі реалізації діяльності державного управління та мають організаційний або виконавчо-розпорядчий характер, одна зі сторін яких є носієм владних повноважень, а іншим учасникам притаманні права та обов'язки, реалізація яких направлена на їх захист прав, свобод і законних інтересів у зазначеній сфері.

Зазначене поняття дає змогу говорити про те, що такі відносини в контексті використання їх до діяльності господарського суду є виразом щодо здійснення державного управління у сфері судочинства та які пов'язані із виконанням конкретних дій.

Завершуючи розгляд, необхідно також вказати на те, що фактором, який впливає на появу особливостей адміністративно-правових відносин, що виникають у діяльності судів загалом та у господарських,

зокрема, слід акцентувати увагу щодо спрямованості їхньої діяльності на: «забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України» (ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [1;9].

Саме така спрямованість діяльності господарських судів і дозволяє вести мову про місце адміністративно-правових відносин у зазначеній сфері.

Таким чином, для визначення належності адміністративно-правових відносин за участю господарських судів, потрібно визначити загальне поняття адміністративно-правових відносин, під якими слід розуміти урегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що охороняються державою, представлені у формі реалізації діяльності державного управління та мають організаційний або виконавчо-розпорядчий характер, одна зі сторін яких є носієм владних повноважень, а іншим учасникам притаманні права та обов'язки, реалізація яких направлена на їх захист прав, свобод і законних інтересів у зазначеній сфері.

1.2. Забезпечення організації та функціонування діяльності господарських судів

Існуючі правовідносини, які виникають під час забезпечення та функціонування діяльності господарських судів – це результат правового регулювання, різновидом якого є адміністративно-правове, на якому і буде детально зосереджено увагу.

Для того, щоб з'ясувати, яким чином здійснюється організація та функціонування діяльності господарських судів, визначимо, що собою становить адміністративно-правове регулювання в контексті діяльності суду взагалі, розглянувши позиції вчених з цього приводу. На думку А.В. Рибас, адміністративно-правове регулювання щодо

призначення суддів встановлено як: «цілеспрямований вплив норм адміністративного права, здійснюваний органами суддівського самоврядування, засобами владно-розпорядчої та адміністративно-сервісної діяльності на суспільні відносини стосовно призначення суддів, з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів судів високопрофесійними суддями, які б були здатні здійснювати судочинство відповідно до принципу верховенства права» [10, с. 18]. З зазначеної позиції слід вказати, що даний автор адміністративно-правове регулювання в діяльності суду схиляє до впливу норм адміністративного права, однак це не досить коректно, більш правильно зазначене регулювання трактувати як комплекс юридичних засобів.

Наприклад, А.Л. Борко наголошує на тому, що: «правове регулювання діяльності адміністративних судів – це форма впливу держави з використанням права на суспільні відносини у сфері діяльності адміністративних судів, яке здійснюється за допомогою юридичних засобів і забезпечується законодавчими і підзаконними нормативно-правовими актами» [11, с. 13]. На нашу думку, таке трактування є більш коректним. В свою чергу, на думку А.А. Іванищука: «основним внутрішнім фактором адміністративно-правового регулювання діяльності судової влади є забезпечення реальної незалежності (політичної, матеріальної, управлінської, організаційної і т.п.) суддів, які здійснюють правосуддя, забезпечення прав фізичних та юридичних осіб на законне, гуманне та справедливе судочинство та реального доступу до нього фізичних та юридичних осіб» [12, с. 49-50]. Зазначена позиція є досить вдалою та найбільш правильно відображає призначення адміністративно-правового регулювання судової влади.

Враховуючи окреслені думки, можна визначити адміністративно-правове регулювання в контексті діяльності господарських судів як

втілюваний за допомогою правових способів цілеспрямований вплив на впорядкування, охорону та розвиток суспільних відносин в діяльності господарських судів, з ціллю забезпечити належну організацію та функціонування відповідно до принципів (засад) господарського судочинства і гарантувати суб'єктам господарювання право на захист в судовому порядку.

З вказаного визначення, виділимо «правові засоби», які і є ключовими для забезпечення організації та функціонування діяльності господарських судів.

В науковій літературі зазначені правові засоби найменується як механізм правового регулювання. Що стосується трактування цього механізму, то в літературі зазначено: «за його сприянням здійснюється правове регулювання в суспільстві, систематизуються явища правової дійсності, забезпечується їх єдність, взаємозв'язок та взаємодія, виникає процес модернізації правових приписів стосовно конкретної поведінки суб'єктів права» [13, с. 326]. Отже, цей засіб є сутністю та основою правового регулювання, без нього дійти до зазначеної мети такого регулювання нереально.

Продовжуючи, зазначимо, що адміністративно-правове регулювання здійснюється через відповідний механізм, в основі якого ключовим є елемент, який здійснює регулюючий вплив на організацію діяльності господарських судів, закріплює основні права та обов'язки учасників відповідних правовідносин та має норми адміністративного права.

В контексті зазначеного, важливо врахувати думку М.К. Закуріна, який свого часу, під час розгляду адміністративно-правового регулювання в контексті господарських судів, акцентував увагу на тому, що: «адміністративно-правове регулювання у сфері господарського судочинства визначається певними межами, тобто тими явищами, на впорядкування яких спрямовані норми адміністративного права»

[14, с. 34]. Тобто він вказує на те, що цей різновид правового регулювання визначений своєрідними межами: «адміністративні процедури щодо створення, реорганізації та ліквідації господарських судів; визначення адміністративно-правового статусу суддів господарських судів; правове регулювання особистого прийому громадян у системі господарських судів; правове регулювання суддівського самоврядування системи господарських судів; організація захисту суддів, охорони приміщень судів, підтримання в них правопорядку; особливості заохочення і дисциплінарної відповідальності суддів та державних службовців апарату господарських судів» [14, с. 36-37] тощо. Зазначена думка є досить вдалою та відображає чітко розуміння зазначеного явища.

Слід також зазначити, що обо'язковою умовою існування норм адміністративного права, є належні джерела права, під якими розуміють: «відповідні форми зовнішнього виразу права, де такими основними формами виступають законодавство, звичаєве та договірне право, а також адміністративна і судова практика» [15, с. 178].

Оскільки Україна представляє континентальну систему права, то основною формою джерел права є вітчизняне законодавство, яке в межах нашого дослідження здійснює організацію та забезпечення діяльності господарських судів за допомогою системи нормативно-правових актів.

Система нормативно-правових актів, яка формує правову основу діяльності господарських судів представлена у вигляді: 1) тих, що окреслюють організаційно-правові принципи щодо функціонування та забезпечення діяльності господарських судів (порядок створення, структура, повноваження і т.д); 2) тих, що окреслені стороною фінансового забезпечення господарських судів; 3) тих, які зумовлюють кадрове забезпечення господарських судів; 4) тих, які здійснюють регулювання відносин працівників суду; 5) тих, які налагоджують

процедуру щодо здійснення господарського судочинства та упорядковують відповідні повноваження за господарськими судами.

Представлена класифікація системи нормативно-правових актів гармонує з рівнями правового регулювання організації діяльності господарських судів, серед яких: 1) загальний рівень – Конституція України [1], Закон України «Про судоустрій та статус суддів» [9] тощо; 2) спеціальний рівень – Закони України «Про запобігання корупції» [16], «Про державну службу» [17] тощо; 3) окремий рівень – положення окремих глав Закону України «Про судоустрій та статус суддів», акти президента України, як приклад, указ Президента України «Про ліквідацію апеляційних господарських судів та утворення апеляційних господарських судів в апеляційних округах» від 29 грудня 2017 року № 475/2017 [18]) тощо.

З приводу основоположного Закону України «Про судоустрій та статус суддів», М.К. Закурін вказує: «він є провідним нормативно-правовим актом, на основі якого здійснюється адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів, адже в його преамбулі стверджується, що він визначає правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні, таким чином одним із важливих напрямків адміністративно-правового регулювання у сфері господарського судочинства є адміністративно-правові відносини» [14, с. 33-37].

Отже, врахувавши зазначені позиції вчених, проаналізувавши зміст правових засад стосовно організації та функціонування діяльності господарських судів, можна вказати на те, що як результат діяльності адміністративно-правового регулювання є його утворення, акцент та утвердження в праві і як наслідок реалізація в діяльності органів державної влади у вигляді відокремленого напрямку щодо організації діяльності органів судової влади загалом.

Таким чином, підсумовуючи, зазначимо, що адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів – це втілюваний за допомогою правових способів цілеспрямований вплив на впорядкування, охорону та розвиток суспільних відносини в діяльності господарських судів з ціллю забезпечити належну організацію та функціонування відповідно до принципів (засад) господарського судочинства і гарантувати суб'єктам господарювання право на захист в судовому порядку.

Комплекс правових засобів є тим визначальним елементом, якими упорядковані відносини щодо організації та функціонування діяльності господарських судів та які формують систему нормативно-правових актів.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ

2.1. Суб'єкти та об'єкти адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів

Важливим питанням на шляху пізнання структурних елементів щодо адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів посідають суб'єкти та об'єкти. Актуальність суб'єктів та об'єктів в системі адміністративно-правового регулювання будь-якої сфери, в тому числі, що стосується і діяльності господарських судів, не викликає сумнівів. Відзначимо, що саме суб'єктний склад адміністративно-правових відносин за участю господарських судів є ключовим елементом, оскільки господарський суд вступає в управлінські відносини з іншими суб'єктами, що призводить до певних юридичних наслідків, які мають значення для результативного вирішення господарських справ. В свою чергу, на об'єкт, як структурний елемент цих відносин, спрямовується взаємодія зазначених суб'єктів. Тож розглянемо зазначені питання більш детально.

Традиційно розпочнемо розгляд з суб'єктів та зазначимо, що в контексті господарського суду можливе застосування поняття «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин». Розмежування зазначених трактувань полягає в тому, що кожне поняття встановлює різноманітні форми та способи в контексті участі господарського суду у суспільних відносинах, які регулюються адміністративним правом. В першу чергу, суб'єкт права наділяє господарський суд конкретними правами та обов'язками, які надають йому змогу брати участь у різних відносинах, тобто тут демонструється його статус як потенційного учасника.

Переходячи до суб'єкта правовідносин, зазначимо, що за ним господарський суд вже виступає в ролі учасника відносин та який реалізує покладені на нього повноваження під час взаємозв'язку з іншим суб'єктом правовідносин. Як підсумок, відзначимо, що господарський суд не завжди являється суб'єктом адміністративних правовідносин, проте як суб'єкт адміністративного права має постійний характер.

В доктрині адміністративного права, як правило існує досить багато суб'єктів з різним обсягом обов'язків (повноважень) тощо. Однак, загальноприйнято серед суб'єктів виділяти фізичних та юридичних осіб як учасників правових зв'язків у сфері управлінських відносин, які за нормами адміністративного права наділяються адміністративною правосуб'єктністю та певними правами і обов'язками [19, с. 100].

В свою чергу, в контексті діяльності господарських судів, доцільно буде доповнити зазначені та виділити прийнятну класифікацію для подальшого розгляду. На нашу думку, суб'єктів адміністративно-правових відносин за участю господарських судів необхідно класифікувати за змістом покладених на них повноважень на наступні:

- 1) посадові та юридичні особи, на яких покладено повноваження державного характеру;
- 2) фізичні та юридичні особи, які є носіями прав і обов'язків відповідно до норм адміністративного права.

Враховуючи зазначене, під суб'єктами адміністративно-правових відносин за участю господарських судів можна визначити уповноважених органів державної влади (посадових осіб) та інших фізичних або юридичних осіб, які беруть участь у зазначених відносин, що мають зв'язок під час здійснення діяльності господарських судів, а також при забезпеченні порядку функціонування господарського судочинства.

Повертаючись до розгляду основного питання дослідження, зазначимо, що серед суб'єктів, які становлять інтерес, акцентуємо увагу на суб'єктах першої групи (посадові та юридичні особи, на яких покладено повноваження державного характеру), які в свою чергу підштовхують на те, щоб виділити суб'єктів, повноваження яких спрямовуються на вирішення організаційних питань щодо діяльності господарських судів, де зазначені суб'єкти не мають відношення до органів судової влади [20, с. 159]. Охарактеризуємо окремих суб'єктів із зазначеної групи детальніше та визначимо їх правовий статус.

1. Президент України – ключовий суб'єкт, повноваження та діяльність якого направлена на кадрове та структурне формування означеної судової гілки влади. Так, згідно зі ст. 125 Конституції України та ст. 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», до повноважень Президента України належать: «забезпечення реалізації питання утворення та ліквідації судів» [1;9] тощо.

2. Верховна Рада України – це орган законодавчої влади, діяльність якого спрямовується на прийняття законодавчих актів, які формують судоустрій і судочинство в цілому та вирішують інші питання в зазначеній сфері [21, с. 298]. Що стосується адміністративної приналежності з судами, у тому числі і господарськими, Верховна Рада України: «здійснює парламентський контроль завдяки діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» (ст. 101 Конституції України [1], ст. 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [22]); забезпечує фінансування та створення належних умов для функціонування судів і діяльності суддів за рахунок ухвалення у Державному бюджеті України видатків на утримання судів» (ст. 130 Конституції України) [1].

3. Кабінет Міністрів України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого регулюється Законом України «Про Кабінет

Міністрів України» (далі – Кабмін) [23]. В свою чергу, відповідно до ст. 20 означеного закону, повноваження Кабміну направлені на: «здійснення заходів щодо забезпечення виконання судових рішень органами виконавчої влади та їх керівниками, забезпечення фінансування видатків на утримання судів у межах, визначених законом про Державний бюджет України, створення належних умов для функціонування судів та діяльності суддів» [23].

Як підсумок, відзначимо взаємодію зазначених органів, яким притаманний адміністративно-правовий характер в діяльності господарського суду. Так, зв'язок господарського суду із зазначеними суб'єктами, які не мають відношення до органів судової влади полягає в тому, що їм належить виключно організаційний статус, а характер їх повноважень формує необхідні умови для здійснення правосуддя господарським судом [24, с. 63-64].

4. Вища рада правосуддя в діяльності господарських судів посідає одне із центральних місць. Перш за все, відмітимо, що вона була створена шляхом реорганізації Вищої ради юстиції (втратила чинність) [25] та відповідно до п. 6 ст. 16-1 Перехідних положень Конституції України [1]. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» [26], функціональне призначення цього органу направлено на: «забезпечення незалежно судової влади незалежності, її функціонування на засадах відповідальності, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів господарських судів, додержання ними норм Конституції і законів України, а також професійної етики» [26]. В цілому, повноваження Вищої ради правосуддя в діяльності господарських судів направлені на здійснення контрольних-наглядових функцій, які пов'язані із кадровим та матеріально-технічним забезпеченням господарських судів, а також на виконання дисциплінарних проваджень стосовно суддів.

5. Вища кваліфікаційна комісія суддів України (далі – ВККСУ), виступаючи суб'єктом адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів, здійснює: «забезпечення їх професійними кадрами, проводячи їх кваліфікаційне оцінювання, суддівське досє, а також постійно здійснює організацію навчання суддів господарських судів» [9] тощо.

6. Суддівське самоврядування з точки зору науковців, являється найціннішим гарантом щодо забезпечення самостійності судів загалом та незалежності суддів, зокрема [27, с. 49]. Відповідно до ч. 2 ст. 126 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», діяльність суддівського самоврядування, в тому числі і в діяльності господарських судів, покликана: «забезпечувати їх ефективну діяльність, утверджувати незалежність господарського суду, забезпечувати самостійність суддів від втручання в їх діяльність, а також підвищувати рівень їх кваліфікації» [9]. Також зазначимо, що повноваження суддівського самоврядування, відповідно до ст. 127 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» реалізуються через: «збори суддів, Раду суддів України, З'їзд суддів України» [9].

Продовжуючи, акцентуємо свою увагу вже на об'єкті зазначених відносин, на якого, як нами вже наголошувалось, спрямовується взаємодія суб'єктів таких правовідносин.

Наукова спільнота щодо трактування поняття «об'єкт правовідносин» дає змогу визначити його як: «реальні матеріальні, духовні, соціальні (матеріальні або нематеріальні) блага, які задовольняють інтереси й потреби людей, з приводу яких між суб'єктами виникають, змінюються чи припиняються правовідносини та реалізуються (або на які спрямовані) їх суб'єктивні права та юридичні обов'язки» [21, с. 107].

Отже, можна допустити, що в контексті різних правовідносин використовуються свої об'єкти. Якщо говорити про об'єкт

адміністративно-правових відносин, слід зазначити, що в цій сфері він спрямований на суспільні відносини, які виникають, розвиваються і припиняються та яким притаманний характер діяльності окремих суб'єктів права, що виражаються в їх діях або бездіяльності та призводять до юридичних наслідків їх поведінки [28, с. 23].

Тобто, можна сказати, що в діяльності господарських судів об'єкти адміністративно-правових відносин: вказують, на що конкретно спрямовується адміністративно-правове відношення (матеріальне або нематеріальне благо); встановлюють зміст таких відносин, відповідно до яких господарський суд, виконуючи свої повноваження, спрямовує їх на конкретний об'єкт; з врахуванням того, що об'єкти передбачені законодавством, це дає змогу уточнити адміністративно-правове відношення, у якому фігурує господарський суд як суб'єкт зазначених відносин тощо.

Як підсумок, наголосимо, що перераховані особливості об'єкта адміністративно-правових відносин в цілому мають своє місце в діяльності господарських судів.

Враховуючи вищевикладене, об'єкт адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів можна охарактеризувати як діяльність органів (посадових осіб), на які покладено відповідні повноваження стосовно забезпечення функціонування та організації зовнішньої та внутрішньої спрямованості господарських судів та які закріплені відповідно до норм адміністративного права.

Продовжуючи, встановимо класифікацію об'єктів адміністративно-правових відносин за участю господарських судів на підставі виділення двох видів за сферою їх виконання:

1) як результат зовнішньоорганізаційної діяльності суб'єктів в зазначеній сфері – зовнішні;

2) як процес вирішення внутрішньоорганізаційних питань в діяльності господарських судів – внутрішні [29, с. 7-8].

Розглянемо та більш детально визначимо зовнішні об'єкти зазначених відносин.

1. Створення, реорганізація та ліквідація господарських судів. (ст. 125 Конституції України та ст. 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [1;9]. Коли суди створюються, вони обов'язково мають додержуватись таких засад як: територіальність, спеціалізація та інстанційність. Принцип територіальності виражається в тому, що судові органи мають збалансовано розповсюджуватися на адміністративно-територіальні одиниці України, а це, в свою чергу, надає змогу розмежовувати юрисдикцію однакових судів [30, с. 32]. Принцип спеціалізації виражається в тому, що він може реалізовуватись: а) за видами, утворюючи систему спеціалізованих судів; б) за ознакою суб'єктності; в) за визначенням спеціалізації суддів в межах конкретного суду [31, с. 15]. Як приклад такої діяльності, можна виділити випадок, коли за відповідним рішенням зборів суддів господарського суду впроваджується принцип спеціалізації та відбувається розподіл суддів щодо розгляду окремих категорій справ. Останній принцип інстанційності служить як основа для організації судових інстанцій, кожна з яких наділяється конкретним об'ємом повноважень стосовно вирішення господарського спору та його перегляду в рамках апеляційного та касаційного провадження [31, с. 16].

2. Встановлення відповідних прав та обов'язків суддів господарського суду в контексті адміністративно-правових відносин. Права й обов'язки судді господарського суду, як відомо, існують в період володіння такого статусу та проявляються у конкретних правовідносинах, які формуються під час здійснення ним покладених на нього повноважень [32, с. 201]. Також права й обов'язки судді господарського суду можуть проявлятися в правовідносинах, які регулюються нормами адміністративного права, а їх об'єкт має вираз в професійній діяльності суддів в рамках цієї галузі права [32, с. 258].

3. Незалежність та самостійність господарських судів (суддів). Незалежність суддів є однією з ключових засад під час здійснення правосуддя щодо розгляду господарських справ та винесенні об'єктивного, неупередженого та справедливого рішення.

Як вірно наголошує М.К. Закурін: «суддя як носій судової влади у здійсненні правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання; він здійснює правосуддя на основі Конституції та законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права, що забезпечується низкою правових, організаційних, фінансових засобів» [33, с. 284]. Отже, незалежність та самостійність суддів як об'єкт адміністративно-правових відносин за участю господарських судів є важливим аспектом.

4. Розгляд звернень громадян та притягнення суддів до відповідальності. Кожній людині гарантується на конституційному рівні право звернутися до суду за захистом порушених прав чи інтересів, доповнюючи, звернемо увагу на положення, за яким: «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» (ст. 55 Конституції України) [1]. Зазначене право без сумніву має відношення і до осіб в діяльності господарських судів. Також відповідно до ст. 107 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», передбачено: «право будь-якої особи на звернення зі скаргою щодо дисциплінарного проступку судді (дисциплінарною скаргою)» [9]. Як підсумок, виділимо, що на законодавчому рівні, забезпечуючи фізичним або юридичним особам право звернутися зі скаргою до суду, суб'єкти адміністративних правовідносин формують комплекс відповідних заходів, щоб впливати на суддів та притягати їх до дисциплінарної відповідальності за неналежне виконання покладених на них обов'язків [34, с. 88-92].

Продовжуючи розгляд, коротко охарактеризуємо внутрішні об'єкти зазначених відносин.

1. Забезпечення захисту суддів в діяльності господарських судів. Відповідно до ч. 1. ст. 140 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», встановлено: «судді, члени їхніх сімей та їхнє майно перебувають під особливим захистом держави. Служба судової охорони, органи правопорядку вживають всіх необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї, збереження їхнього майна, якщо від судді надійде відповідна заява» [9]. Для того, щоб ефективно реалізувати зазначене положення, Кабміном було видано постанову «Про затвердження переліків судів, органів та установ системи правосуддя, охорона яких здійснюється підрозділами Національної поліції та Національної гвардії» від 01.12.2017 р. № 902 [35]. В цілому, забезпечення захисту суддів в діяльності господарських судів є невід'ємним напрямком діяльності суб'єктів адміністративно-правових відносин, бо тільки за умови, коли суддя на 100 % впевнений у своїй безпеці та членів своєї сім'ї, він зможе продуктивно та ефективно реалізувати та здійснювати покладені на нього повноваження (обов'язки).

2. Забезпечення організації та функціонування суддівського самоврядування. Як нами вже було встановлено, що органи судової влади виконують функції у відносинах, що можуть виникати, змінюватись або припинятись у зв'язку з внутрішньоорганізаційним забезпеченням, яке виконується в рамках цих органів (збори суддів, Рада суддів, З'їзд суддів України), в тому числі і суддівського самоврядування, що характеризується відповідними організаційними формами [36]. Саме тому, належне забезпечення організації та функціонування суддівського самоврядування має на меті встановити його діяльність так, щоб покласти на нього повноваження, яких буде більш ніж достатньо, щоб максимально ефективно захищати професійні

інтереси судді та вирішувати проблемні моменти їх внутрішньої діяльності, але і при цьому, необхідно дотримуватись балансу та не виходити за рамки дозволеного законодавством під час виконання конкретних задач.

На підставі вищевикладеного, слід зазначити, що під суб'єктами адміністративно-правових відносин за участю господарських судів можна визначити уповноважених органів державної влади (посадових осіб) та інших фізичних або юридичних осіб, які беруть участь у зазначених відносинах та які мають зв'язок під час здійснення діяльності господарських судів, а також при забезпеченні порядку функціонування господарського судочинства.

Об'єкт адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів можна охарактеризувати як діяльність органів (посадових осіб), на які покладено відповідні повноваження стосовно забезпечення функціонування та організації зовнішньої та внутрішньої спрямованості господарських судів та які закріплені відповідно до норм адміністративного права.

2.2. Деякі аспекти визначення прав та обов'язків як складової змісту адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів

Адміністративно-правові відносини стосуються абсолютно всіх сфер суспільства. Обов'язковою складовою таких відносин виступає їх зміст у вигляді суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, якими наділяються суб'єкти. У зв'язку з чим, основною задачею цього підрозділу є з'ясування змісту адміністративно-правових відносин за участю господарських судів.

Не можна оминути увагою деякі думки вчених з приводу зазначеної категорії. Так, Т.А. Остапенко свого часу наголошував:

«само зміст адміністративно-правових відносин визначає адміністративно-правовий статус їх учасників, а досліджуючи зміст цих правовідносин, можна встановити обсяг адміністративної правосуб'єктності їх учасників та те місце, яке кожен з них займає в цих правовідносинах» [37, с. 229].

Якщо орієнтуватись на зовнішній та внутрішній аспекти, які ми вже охарактеризували, то тут необхідно виділити думку А.М. Колодія та А.Ю. Олійника, які вважають, що: «зміст цих відносин характеризується синтезом фактичного та юридичного, де юридичний зміст – це адміністративні суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів правовідносин, а фактичний зміст – це сама поведінка суб'єктів адміністративних правовідносин, їх діяльність, у якій реалізуються суб'єктивні права та юридичні обов'язки сторін» [38, с. 265]. На нашу думку, зазначена думка вчених досить непогано демонструє можливість виокремлення змісту адміністративно-правових відносин в контексті діяльності господарських судів.

Враховавши зазначені позиції, під змістом адміністративно-правових відносин в контексті господарських судів можна охарактеризувати комплекс суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, якими згідно з чинним законодавством наділяються конкретні суб'єкти та які уповноважені виконувати відповідні функції щодо забезпечення організації та функціонування в діяльності господарських судів.

Продовжуючи, зазначимо, так як основу змісту адміністративно-правових відносин складають права та обов'язки, необхідно розглянути, що становлять собою ці поняття та проаналізувати їх на прикладі конкретних суб'єктів в розглядуваній сфері.

Так, під суб'єктивними правами в контексті діяльності господарських судів необхідно вважати закріплені за нормами адміністративного права юридичні можливості суб'єктів, які на це уповноважені та виконують організаційну діяльність в господарських

судах з ціллю досягти та задовольнити інтереси у сфері публічного управління.

В свою чергу, під юридичними обов'язками необхідно вважати міру поведінки суб'єктів таких правовідносин, яка закріплена відповідно до норм адміністративного права та яку вони повинні виконувати в інтересах щодо організації та функціонування діяльності господарських судів та як наслідок за невиконання або неналежне виконання зазначених обов'язків вони можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності.

Далі акцентуємо свою увагу на тому, як права та обов'язки закріплюються за конкретними суб'єктами адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів. Врахуємо тих суб'єктів, які нами вже були розглянуті підрозділом вище та розглянемо на нашу думку тих, які є найбільш важливими, щоб не виходити за рамки нашого дослідження. Охарактеризуємо їх детальніше.

1. Вища рада правосуддя – являє собою незалежний та колегіальний орган державної влади загалом та суддівського самоврядування, зокрема. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» вона призначена на: «формування добросчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів» [26]. Серед основних прав та яким притаманний організаційний характер, в тому числі і в діяльності господарських судів відповідно до Закону України «Про Вищу Раду правосуддя» встановлено наступні: «приймати та ухвалювати рішення щодо звільнення судді господарського суду з посади; здійснювати дисциплінарне провадження щодо судді господарського суду; переводити суддю господарського суду, в тому числі тимчасово шляхом відрядження, на посаду судді до іншого господарського суду; інші права, визначені законом» [26].

В свою чергу, основними обов'язками Вищої ради правосуддя є: «розгляд питання про внесення Президентом України подання про призначення судді господарського суду на посаду; прийняття та розгляд дисциплінарної скарги щодо суддів господарського суду; здійснення дисциплінарного провадження щодо суддів, які вчинили дисциплінарний проступок; інші обов'язки, визначені законом» [26].

2. Державна судова адміністрація (далі – ДСУ) як універсальний орган державної влади, спрямовує свої повноваження на великий спектр щодо організації та функціонування діяльності господарських судів.

Серед основних прав ДСУ в контексті адміністративно-правових відносин можна виділити наступні: «здійснення організаційного та фінансового забезпечення діяльності господарських судів; розробляє пропозиції щодо вдосконалення організаційного забезпечення в діяльності господарських судів; ініціює питання щодо усунення виявлених порушень та притягнення до відповідальності осіб, які допустили порушення; інші права, визначені законом» [39;9].

Серед основних обов'язків ДСУ є: «забезпечення належних умов діяльності судів шляхом вжиття заходів фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру; забезпечення необхідних умов для підвищення кваліфікації працівників апаратів місцевих судів; інші обов'язки, визначені законом» [9;39].

3. Органи суддівського самоврядування. Статус цього суб'єкту вже був розглянутий досить детально, відразу перейдемо до переліку основних прав в контексті діяльності господарського суду, серед яких: «обговорювати питання та приймати обов'язкові для виконання суддями та працівниками цього суду рішення щодо внутрішньої діяльності суду чи роботи конкретних суддів або працівників апарату суду; визначати спеціалізацію суддів з розгляду конкретних категорій справ; визначати рівень навантаження на суддів відповідного суду з урахуванням

виконання ними адміністративних або інших обов'язків; інші права, встановлені законом» [9].

В свою чергу, серед обов'язків виділимо наступні: «обговорювати питання внутрішньої діяльності суду та приймати колективні рішення з обговорюваних питань; проводити збори суддів у разі необхідності, але не рідше одного разу на три місяці; обирати таємним голосуванням делегатів на з'їзд суддів України; інші обов'язки, встановлені законом» [9]. Як підсумок, відзначимо, що саме суддівське самоврядування можна визнавати основоположним серед усіх інших під час забезпечення щодо організації та функціонування в діяльності господарських судів.

Поверхнево розглянувши на теоретичному рівні суб'єктів в зазначеній сфері, наголосимо на тому, що кожен суб'єкт займає своє місце та наділений конкретними суб'єктивними правами та юридичними обов'язками, реалізувати які просто неможливо, якщо ці суб'єкти не будуть взаємодіяти між собою.

Наведене вище дає підстави для висновку про те, що під змістом адміністративно-правових відносин в контексті господарських судів можна охарактеризувати комплекс суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, якими згідно з чинним законодавством наділяються конкретні суб'єкти та які уповноважені виконувати відповідні функції щодо забезпечення організації та функціонування в діяльності господарських судів.

2.3. Особливості юридичних фактів як структурного елементу адміністративно-правових відносин за участю господарських судів

Як права і обов'язки, юридичні факти також посідають вагомим місце під час регулювання суспільних відносин та потребують своєї уваги. На цьому ж наголошують і багато правознавців, які досліджують проблемні питання сьогодення [40, с. 5-6].

Тобто, юридичні факти є важливим структурним елементом як в адміністративних, так і в інших правовідносинах, а його зміст, як нам відомо, представлено через наступні етапи: виникнення, зміна, припинення зазначених відносин. У зв'язку з цим, надамо правову характеристику зазначеному елементу.

Загалом, юридичні факти як структурний елемент адміністративно-правових відносин можна охарактеризувати як закріплені за нормами адміністративного права життєві обставини у вигляді дій та подій, які в свою чергу призводять до юридичних наслідків (виникнення, зміна та припинення) зазначених правовідносин.

Враховуючи наведене трактування, ми маємо можливість встановити, що собою становить юридичний факт саме як елемент адміністративно-правових відносин за участю господарських судів. Під ним необхідно вважати юридично значимі та які відрізняються за формою та змістом (дії чи події), встановлені за нормами адміністративного права, поява яких є основоположним аспектом для того, щоб трансформувати характер господарського суду як суб'єкта адміністративного права та надання йому вже як учаснику адміністративних правовідносин суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, а також змінювати такі відносини відповідно до наслідків, які можуть настати.

Продовжуючи, встановимо систему юридичних фактів як структурного елементу в розглядуваній сфері.

1. Загальноприйнято виділяти юридичні факти залежно від їх зв'язку з волею людей. Серед таких є наступні:

а) юридичні дії які мають вираз в тому, яка у людей поведінка, тобто проявлення волі та свідомості осіб. Така поведінка може піддаватися регулюванню виключно при наявності відповідних дій, а саме: 1) дії, які є правомірними та закріплені за приписами конкретних норм адміністративного права. В адміністративних правовідносин

господарських судів означені юридичні факти представлені у вигляді діяльності суб'єктів, на які покладено повноваження здійснювати керування господарськими судами відповідно до чинного законодавства; 2) дії, які є неправомірними. Тут йде мова про порушення норм, які закріплюються за адміністративним законодавством. Серед таких юридичних фактів в діяльності господарських судів прийнято визначати дисциплінарні та адміністративні правопорушення, вчинені суддею. Як наслідок, такі дії призводять до виникнення правовідносин в контексті притягнення до відповідальності;

б) юридичні події представлені у вигляді факторів, які ніяк не залежать від волі осіб в таких правовідносинах. Їх прийнято також розділяти на два види: 1) події, які є відносними, тобто обставини, які їх породжують за рахунок діяльності осіб, однак, в контексті адміністративно-правових відносин не залежать від тих причин, що їх зумовили. В контексті діяльності господарських судів такі юридичні факти використовувати не прийнятно; 2) події, які є абсолютними, тобто фактори, які ніяк не залежать від волі осіб. Виділимо досить неприємний приклад у вигляді смерті судді. Відповідно до ст. 123 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» встановлено: «смерть судді є причиною для початку відповідних правовідносин щодо припинення повноважень судді. Про наявність такої підстави для припинення повноважень судді голова суду, в якому суддя обіймав посаду, повідомляє Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України. До повідомлення додаються документи на підтвердження факту смерті» [9]. Іншим прикладом є настання пенсійного віку, який породжує виникнення правовідносин у вигляді припинення «нести службу» на посаді судді. Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [41] та ст. 142 Закону України «Про судоустрій та статус суддів»: «судді,

який вийшов у відставку виплачується пенсія на умовах, визначених зазначеним законом, або за його вибором щомісячне довічне грошове утримання. Пенсія або щомісячне довічне грошове утримання судді виплачується незалежно від заробітку (прибутку), отримуваного суддею після виходу у відставку. Щомісячне довічне грошове утримання суддям виплачується органами Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету України» [9].

2. Залежно від характеру юридичних наслідків, юридичні факти за участю господарських судів необхідно поділяти на:

а) ті, які є правоутворюючими. Зазначені факти як наслідок призводять до встановлення адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів. Серед таких фактів можна виділити: 1) знову ж таки, адміністративне чи дисциплінарне правопорушення, яке було вчинене суддею; 2) прийняття відповідного рішення ВККСУ про оголошення добору кандидатів на посаду судді, враховуючи кількість вакантних посад суддів, що, в свою чергу, призводить до утворення правовідносин стосовно відбору та проведення конкурсу на заміщення відповідної посади ВККСУ; 3) прийняття судді на посаду до господарського суду тощо;

б) ті, які є правозмінюючими. Зазначені факти призводять до зміни адміністративних правовідносин за участю господарських судів. Серед таких юридичних фактів в зазначеній сфері можна виділити переведення судді до іншого суду такої ж спеціалізації, яке виконується у випадку, коли здійснювати функцію правосуддя неможливо у зв'язку з величезним навантаженням судді або якщо суд зупинив свою роботу, якщо відбулося стихійне лихо чи проводяться військові дії (боротьба проти тероризму тощо). Для реалізації такого переведення приймається рішення Вищої ради правосуддя, яке ухвалено на підставі подання ВККСУ. Таке переведення є тимчасовим.

в) ті, які є правоприпиняючими. Зазначені юридичні факти припиняють адміністративні правовідносини. В досліджуваній сфері можна виділити наприклад: «видання наказу про звільнення судді із займаної посади за підстав, які визначені у Конституції та Законі України «Про судоустрій та статус суддів» [1;9]. Відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя»: «рішення про звільнення судді з посади ухвалює Вища рада правосуддя» [26].

3. Юридичні факти, залежно від того, який у них склад. Ця група юридичних фактів передбачає їх поділ на наступні види: а) які є простими та для виникнення яких в зазначеній сфері необхідна наявність одного юридичного факту; б) які є складними, тобто для того, щоб адміністративні правовідносини виникали, змінювалися чи припинялися необхідна певна кількість закріплених на законодавчому рівні юридичних фактів. Як приклад, виділимо все теж настання пенсійного віку відповідного судді, оскільки тут враховуються юридичні факти, які мають відношення до різних галузей законодавчої бази [42, с. 31].

Отже, якщо підсумувати все вищевикладене, можна стверджувати про те, що юридичні факти як структурний елемент посідають одне з провідних місць через призму виникнення, зміну чи припинення адміністративних правовідносин за участю господарських судів, бо без їх існування такі відносини не можуть функціонувати належним чином.

Основною ціллю юридичних фактів в зазначеній сфері є забезпечити перехід суб'єктів, на яких покладено повноваження здійснювати діяльність в господарських судах від загального правового статусу до стану учасника адміністративних правовідносин, де головним учасником являється господарський суд. Також одним із призначень юридичних фактів є їх направленість на виникнення, зміну або припинення зазначених правовідносин для того, щоб забезпечити усі

необхідні умови для ефективного здійснення правосуддя судам під час розгляду господарських справ.

Таким чином, підводячи загальний підсумок дослідження, варто зазначити, що під поняттям юридичного факту як структурного елементу адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів слід розуміти юридично значимі та які відрізняються за формою та змістом (дії чи події), встановлені за нормами адміністративного права, поява яких є основоположним аспектом для того, щоб трансформувати характер господарського суду як суб'єкта адміністративного права та надання йому вже як учаснику адміністративних правовідносин суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, а також змінювати такі відносини відповідно до наслідків, які можуть настати.

Класифікувати юридичні факти в зазначеній сфері необхідно наступним чином:

1. Залежно від їх зв'язку з волею людей: а) юридичні дії (правомірні та неправомірні); б) юридичні події (абсолютні та відносні).
2. Залежно від характеру юридичних наслідків (ті, які є правоутворюючими, правозмінюючими та правоприпиняючими).
3. Юридичні факти, залежно від того, який у них склад (прості та складні).

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

3.1. Адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів з врахуванням зарубіжного досвіду та можливості його адаптації в Україні

Прагнення України вступити до Європейської спільноти без усіляких сумнівів вимагає вдосконалення та внесення кардинальних змін до законодавства нашої країни, які повинні показувати результат на практиці. Для досягнення відповідних результатів необхідно враховувати і стандарти, які встановлені на європейському рівні.

Що стосується адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів, то саме дослідження зарубіжного досвіду є як ніколи актуальним для того, щоб відзначити оптимальні рішення щодо регулювання таких відносин та в цілому адаптувати чинне законодавство в зазначеній сфері до існуючих європейських стандартів.

Розпочнемо розгляд з того, що деякі правознавці не погоджуються з тим, що останнім часом йдуть розмови щодо ліквідації спеціалізованих судів, в тому числі і господарських. Наприклад, Л. Білецька ставить під сумнів необхідність в таких змінах і наголошує на запозиченні досвіду розвинених європейських держав. У своїх дослідженнях вона пише: «що у країнах англо-американської правової системи господарсько-адміністративне право не є самостійною галуззю. Інший підхід – у країнах з континентальною системою права, що базується на римському праві. У таких країнах та у більшості країн Центральної та Східної Європи, а також частково в державах Азії господарсько-адміністративне право формується в самостійну галузь. Воно виникає, коли держава

прагне внормувати правовідносини суб'єктів господарювання» [43]. Зазначена позиція є більш ніж змістовною та обґрунтованою, оскільки кожна країна вправі сама визначати як здійснювати регулювання суспільних відносин та їх захист.

Окреслене дає посил на те, щоб виокремити позицію, яка була обговорена в спільному висновку від 23 березня 2015 Венеціанською комісією та директором з прав людини Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи щодо закону «Про судоустрій і статус суддів» і внесення змін до закону «Про вищу раду юстиції України», в якому говориться про те, що: «питання скасування чи залишення господарських судів це питання політичного вибору органів влади, яким видніше, яка система найкраще підходить до обставин країни, проте Венеціанська комісія й Директорат повторюють свої попередні міркування, наведені в пункті 21 Висновку CDL-AD (2011) 033, що було би простіше розділити суди загальної юрисдикції на чотири групи: цивільні, господарські, кримінальні й адміністративні» [44].

Отже, можна побачити, що провідні Європейські органи, які займаються тлумаченням права: а) не заперечують щодо існування господарських судів як окремої ланки в судовій системі; б) наголошують на можливості виділяти їх з іншими судами загальної юрисдикції; в) питання в тому існувати чи не існувати господарським судам, повинно відноситись виключно до повноважень держави і ґрунтуватись на якому досвіді їх функціонування, проте це ні в якому разі не є причиною, щоб не використовувати європейський досвід в нашій державі стосовно адміністративно-правового регулювання діяльності таких судів.

Продовжуючи розгляд та повертаючись до основного питання підрозділу, виділимо основні країни, які ми охарактеризуємо більш

детально в означеній сфері. Серед першочергових країн, які заслуговують уваги є: Німеччина, Франція, Великобританія та Польща.

1. Німеччина – одна з провідних європейських країн як в економічному, так і в правовому плані має досить розвинену судову систему. Так, основні положення, які стосуються судової системи в цій країні закріплені в Конституції [45]. Відповідно до ст. 92 Конституції Німеччини встановлено: «судова влада доручається суддям; вона здійснюється Федеральним конституційним судом, федеральними судами і судами земель» [45]. В свою чергу, відповідно до ст. 96 цього ж Закону: «для здійснення правосуддя в області загальної, адміністративної, фінансової, трудової та соціальної юстиції утворюються федеральні суди верхньої ланки. Питання про призначення суддів цих судів вирішує компетентний для відповідної області міністр юстиції спільно з комітетом з виборів суддів» [45]. Представлені положення дають змогу підсумувати, що порядок та призначення суддів в Німеччині здійснюється з застосуванням адміністративно-правових засобів, тобто це питання вирішує конкретний міністр юстиції.

Далі по ієрархії, наступний законодавчий акт, який здійснює регулювання щодо організації та функціонування судової системи в зазначеній країні є Закон «Про судоустрій» від 12 вересня 1950 року (в редакції від 9 травня 1975 року, яка чинна по сьогоднішній день) та відповідно до якого: «судова система являє собою суди п'яти видів: а) суди загальної юрисдикції, які розглядають всі справи, які закон не відносить спеціально до компетенції будь-якого іншого суду; б) суди по трудових справах; в) адміністративні суди, які розглядають спори між громадянами та державними органами; г) суди по соціальних справах; д) фіскальні суди з податкових питань» [46].

Більш того, абсолютно в кожному суді Німеччині існує своя президія (виборний орган), яка займається вирішенням важливих питань стосовно діяльності суду. Якщо говорити про цей орган змістовніше,

зазначимо, що він характеризується через створення у складі суду органу з адміністративного управління, який покладає на суб'єктів повноваження, а її діяльність встановлюється через форми та засоби адміністративних правовідносин [47;46].

Оскільки система судів загальної юрисдикції у Німеччині досить багатоманітна, аби не виходити за межі нашого дослідження, розглянемо конкретно регіональні суди. У Німеччині на даний час існує десь 114 регіональних судів (Landgerichte), які представлені судами, що розглядають цивільні та господарські справи, однак місцеві суди не наділяються повноваженнями, а також апеляційною інстанцією, щоб розглядати апеляційні заяви на винесені рішення таких судів [48]. Як указується в юридичній літературі, Німецька судова система не виокремлює окремо господарські суди, але у складі регіональних судів функціонують спеціальні палати, які займаються розглядом спорів з комерційних питань. До складу таких палат можуть входити виключно один професійний та два непрофесійних судді, у яких є багаторічний досвід стосовно розгляду цієї категорії справ. Можна задати питання, чому непрофесійні судді? Тому що, якраз в такій країні як Німеччина саме непрофесійне представництво у вигляді суддів визначає не тільки сильний рівень довіри до господарських судів, але і значно впливає на те, щоб виносилися об'єктивні, неупереджені та справедливі рішення зазначеної категорії справ.

На думку Н. Тужеляк: «у Німеччині комерційні (господарські) суди за організацією та статусом є схожими до моделі третейських судів в Україні, а справи у комерційному суді розглядаються одним професійним суддею та двома народними засідателями, які обираються на конкурсній основі на термін від 3 до 5 років для виконання функції народного засідателя та у переважній більшості представляють приватний сектор, бізнес і підприємництво» [48].

2. Наступна країна, яку слід розглянути – Франція.

З позиції Т. Шепеля: «досвід Франції у сфері врегулювання діяльності господарських судів, цікавий перш за все тим, що вона стала першою європейською країною, де була здійснена передача комерційних спорів у сферу державного правосуддя, де сьогодні існує розгалужена система спеціалізованих судів для вирішення комерційних суперечок – торгових судів» [49]. У Франції, в системі судів загальної юрисдикції функціонують торговельні суди. Їх статус, завдання, функціональне призначення та повноваження закріплюються в Комерційному кодексі [49]. Для України такий досвід буде корисним, оскільки у Франції комерційне правосуддя бере два початки: 1) правова природа таких судів; 2) приватно-правова природа, яка має вираз в складі таких судів, які призначаються за двоступенем принципом самими ж підприємцями.

Отже, у Франції також немає окремо господарських судів, а розгляд судових справ щодо захисту інтересів підприємців покладено на торговельні суди. Існуюча система Франції пов'язується з реалізацією заходів організаційного характеру (створення суду, призначення суддів, визначення їх компетенції) та управлінський характер, який і вимагає відповідного адміністративно-правового регулювання.

3. Іншою країною є Великобританія. Одразу ж відзначимо, що 31 січня 2020 року вона офіційно не є членом Європейського Союзу, однак оминати увагою її досвід не можна, до того ж, який буде охарактеризовано досить коротко.

У цій країні, до складу Відділення королівської лави Високого суду входить Комерційний суд, до компетенції якого відноситься справи торговельного характеру [50, с. 102]. Отже, у Великобританії все досить чітко та на поверхні. Господарське судочинство демонструється не тільки як окремий вид правосуддя, а і має структурне відокремлення у вигляді Комерційного суду. В цьому і виражається адміністративно-правове регулювання щодо його організації та функціонування.

4. Останньою країною, на яку необхідно також звернути увагу є Польща, оскільки вона якби там не було досить приближена до нас, в тому числі і в законодавстві. Судоустрій Польщі представлений у вигляді наступних судів: «Верховний суд Польщі, загальні суди, адміністративні суди й військові суди. Найвищими судовими органами Польщі (що очолюють відповідні юрисдикції) – Верховний суд, Вищий адміністративний суд і Конституційний суд» [49]. Особливістю судової системи Польщі, як і в інших країнах відсутній спеціальний суд, який розглядає господарські спори. В цій країні, зазвичай, така категорія справ вирішується цивільними судовими палатами відповідних районних, апеляційних та Верховного судів Польщі. Відзначимо, що для апеляційних судів та Верховного суду на законодавчому рівні забор'язані розглядати такі справи, а от районні суди мають право самі вирішувати, яким чином буде функціонувати їх внутрішня структура та вільно можуть або формувати окремі палати, які будуть займатися розглядом господарських спорів, або покласти відповідні повноваження на судові палати щодо вирішення зазначеної категорії справ.

На підставі вищевикладеного, можна зазначити, що розглянуті країни, незалежно від того, який у них устрій, всі вони формують та розвивають спеціалізоване судочинство, яке може бути: 1) господарським; 2) комерційним (торговельним).

Враховавши досвід зарубіжних країн, необхідно виокремити деякі аспекти, які можна залучити в Україну з ціллю вдосконалити адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів. Серед таких є наступні:

– здійснювати необхідно організаційні заходи для того, щоб оптимізувати систему господарських судів як окремої судової ланки та враховувати аспект доступності правосуддя;

– запропонувати на законодавчому рівні внести зміни до господарського судочинства та розглянути перспективу створення окремого суду, до членів колегії якого повинні в обов'язковому порядку бути залучені представники бізнесу, у яких є багатий досвід з зайняття підприємницькою діяльністю, що в свою чергу буде слугувати своєрідним гарантом для ефективного розгляду та вирішення господарських спорів та може підвищити довіру серед сфери бізнесу до суду;

– створити дієву законодавчу базу та налагодити відповідний механізм для вирішення спорів в позасудовому порядку [49].

Це лише той мінімум основних пропозицій, які б дозволили ще більш налагоджено організувати та здійснювати діяльність господарських судів, проте, навіть ці зміни, якщо їх втілювати у життя, дозволять покращити стан господарського судочинства, в першу чергу щодо розгляду господарських спорів.

Підсумовуючи, зазначимо, що сучасний стан судової влади, в тому числі, в діяльності господарських судів беззаперечно потребує враховувати досвід розвинених країн, у яких існує ефективне законодавство, яке на практиці функціонує так як це потрібно. Адаптація дієвих змін до нашого законодавства зумовлена й тим, що ми прагнемо стати членом Європейської спільноти, однак поки в нас царює корупція, неефективність законодавства в багатьох сферах, в тому числі і в судах, неналежне виконання своїх повноважень – все це може залишатися лише словами на довгий час.

3.2. Шляхи удосконалення контролю за діяльністю господарських судів в Україні

Україна як демократична та правова держава, на сучасному етапі свого становлення та враховуючи ті зміни, які вона переживає, одним із пріоритетних напрямів є розвиток судової влади загалом та господарських судів, зокрема, який завжди потребує свого удосконалення та доопрацювання. Саме тому, необхідно проаналізувати та виділити основні шляхи розвитку в контексті забезпечення контролю в діяльності господарських судів.

Як відомо, судова гілка влади є незалежною, проте історично склалося так, що хочеш, не хочеш, але контроль у цій сфері є гарантією того, щоб господарські суди функціонували ефективно. Взагалі, проблемні питання державного контролю як явища, завжди існували і будуть існувати в усіх країнах світу. Специфіка нашої країни потребує відповідні шляхи для вирішення таких проблем.

В діяльності господарських судів, значення контролю полягає в тому, щоб дотримуватись законності під час виконання покладених на них обов'язків, знаходити в їх діяльності прорахунки та порушення чинного законодавства, а також виявляти чинники, які і сприяють тому, що з'являються такі проблеми та, в свою чергу, вживати всі необхідні заходи, щоб їх ліквідувати, в тому числі притягати до конкретної відповідальності тих осіб, які мають до цього пряме відношення.

Продовжуючи, зазначимо, що для того, щоб в подальшому виокремити шляхи удосконалення контролю, необхідно розглянути їх в контексті аналізу за видами.

Так, на нашу думку, контроль в діяльності господарських судів необхідно виділяти залежно від того уповноваженого суб'єкта, який здійснює таку діяльність. Серед таких видів виокремимо наступні:

- 1) контроль, який має зовнішній прояв та характеризується діяльністю

суб'єктів, які не мають ніякого відношення до судової влади (президентський, парламентський та контроль, який здійснюється Вищою радою правосуддя); 2) контроль, який має внутрішній прояв та характеризується діяльністю суб'єктів, які являються складовою судової влади (Вища кваліфікаційна комісія суддів України, органи суддівського самоврядування, голова господарського суду) [51, с. 241-242].

Охарактеризуємо суб'єктів зовнішнього контролю.

1. Президентський контроль, як зрозуміло з назви, в діяльності господарських судів встановлюється Президентом України. Роль такого контролю зазвичай стосується моменту щодо призначення на посаду судді вперше. Проблемним моментом є те, що на сьогодні досі не існує налагодженого механізму, щоб Президент чітко перевіряв подання про призначення судді, а це, в свою чергу зумовлює те, що зазначений контроль набуває статусу формальності. На нашу думку, необхідно внести відповідні зміни до законодавства та закріпити за президентом конкретний перелік обов'язків (повноважень) під час такого розгляду та розробити дієвий порядок тощо. Зазначене надасть змогу охарактеризувати такий контроль як зрозумілий та прозорий. Більш того, це буде сприяти тому якості контролю за діяльністю ВККСУ в період підбору кандидатів на посаду судді.

2. Стосовно парламентського контролю, відразу звернемо увагу на позицію І.К. Залюбовської, яка говорить про те, що: «це така правова форма діяльності Верховної Ради України, юридична природа якої зумовлена тим, що парламент у цілому, його органи і народні депутати перебувають в умовах, коли вони мають безпосередньо використовувати норми права для реалізації конкретних юридичних завдань з аналізу діяльності органів виконавчої влади та їх посадових осіб на предмет її відповідності законодавству України» [52, с. 11].

Верховна Рада України як основоположний суб'єкт такого контролю, в тому числі в діяльності господарських судів, представлена

досить розгалуженою кількістю повноважень (обов'язків), а в законодавчих актах України їх встановлено дуже фрагментарно. Як наслідок – це робить такий контроль неефективним. Внесення відповідних змін до законодавства вирішить цю проблему.

3. Вища рада правосуддя. Тут слід вказати, що в контексті діяльності господарських судів цей суб'єкт має досить чіткий предмет контролю, до якого відносять: «рівень знань і професійної підготовки кандидатів у судді, ступінь їх професійної придатності до здійснення функцій судової влади; діяльність кваліфікаційних комісій суддів з проведення кваліфікаційних іспитів, здійснення дисциплінарного провадження і з контролю за правомірністю інших рішень; відповідність суддів їх високому статусу, належне виконання ними посадових обов'язків, дотримання присяги; правомірність притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників прокуратури та суддів» [9; 26].

Як підсумок по зовнішньому контролю, зазначимо, що він в діяльності судів загалом та господарських судах, зокрема, є обов'язковим складником, який дійсно здатен забезпечити баланс влади в Україні. Незважаючи на те, що суди повинні реалізовувати принцип справедливості під час здійснення правосуддя, але не будемо забувати, що на них покладено повноваження, які без відповідного контролю можуть зловживатися, використовуючи службовий стан в корисливих цілях.

Далі перейдемо до розгляду внутрішнього контролю.

1. Одним із суб'єктів внутрішнього контролю є Вища кваліфікаційна комісія суддів, яка в контексті його прояву є ключовою фігурою, оскільки повноваження, якими вона володіє, напряду мають відношення до питань кадрової політики в господарському суді, в забезпеченні дисципліни під час виконання покладених на суддів обов'язків. Однак, не було б зайвим внести деякі

корективи в деталізації прав, обов'язків та повноважень ВККСУ у сфері контролю до Закону України «Про судоустрій та статус суддів».

2. Органи суддівського самоврядування, як вдало наголошує В.В. Кривенко: «внаслідок об'єктивних причин не можуть та і не повинні вникати у деталі управлінських питань, обмежуючись глобальними і принциповими проблемами. Відтак, продовжує автор, в їхній діяльності збільшується питома вага контролю» [53, с. 149].

Серед прямих обов'язків органів суддівського самоврядування в сфері контролю виділимо наступні: контроль за організаційним, кадровим, матеріально-технічним та фінансовим забезпеченням загальних судів та діяльності суддів; контроль під час надання соціального забезпечення суддям та їх сім'ям; контроль за дотриманням службової дисципліни суддями тощо.

Досить важливо врахувати момент, що зазначені обов'язки органів суддівського самоврядування мають відношення до прийняття імперативних рішень та юридичних наслідків, які вони породжують. Такі елементи виокремлюють правову природу зазначених рішень та виносять безпосередні обов'язки суддівського самоврядування за рамки організаційного характеру, надаючи їм особливостей адміністративного контролю.

3. Останнім суб'єктом внутрішнього контролю є голова господарського суду. Тут досить правильним буде виділити думку правознавця В. Маляренка, який: «пропонує повернути громадський контроль за діяльністю господарських судів, який існував раніше. Науковець уточнює, що кожні півроку–рік усі судові рішення, які постановляв суддя, вивчалися, а результати цього вивчення розглядалися на різного роду зібраннях: на зборах, нарадах суддів, тощо. При виявленні сумнівних рішень витребувалися справи, які переглядалися в ревізійному порядку. Наслідком виявлення умисного порушення закону було притягнення судді до відповідальності.

За такого підходу рідко який суддя міг собі дозволити недотримуватися вимог закону при його застосуванні» [54, с. 43-44]. Тобто, впровадження такого контролю має як плюси, так і мінуси. З одного боку, до позитивних моментів необхідно виділити те, що зазначений контроль дає змогу повністю реалізувати засаду відкритості в діяльності господарських судів та виступає в ролі додаткової мотивації в доброчесності суддів. З іншого боку, до мінусів слід віднести те, що предметом громадського контролю не може бути ревізія громадянами під час винесення судових рішень, оскільки, щоб здійснювати зазначений контроль, така особа повинна мати необхідний багаж знань та навичок.

Насамкінець проаналізуємо таке явище як оцінювання в системі контролю діяльності господарських судів, бо саме воно на шляху вдосконалення такої діяльності є серйозним інструментом для її ефективності. Оцінювання дає змогу отримати весь перелік необхідних даних про якість, результати роботи господарського суду та при цьому взагалі ніяк не втручатися в його діяльність.

Також слід зазначити, що з-поміж іншого, такий інструмент: виявляє проблемні питання в діяльності господарських судів; забезпечує доцільний напрям щодо розподілу необхідних ресурсів; крім застосування інших заходів, оцінювання розставляє пріоритети в контексті вдосконалення діяльності господарських судів [55, с. 75].

Враховуючи все вищевказане у зазначеному підрозділі, можна з упевненістю стверджувати, що з об'єктивної точки зору, сьогоденний сучасний стан контролю в означеній сфері оцінюється досить неоднозначно. Це, в першу чергу, пов'язується з тим, що ця сфера не є «чистою», оскільки не існує жодного конкретного законодавчого акту, в якому був би чіткий перелік суб'єктів, на які покладено повноваження щодо здійснення такого контролю.

Таким чином, значення контролю в діяльності господарських судів полягає в тому, щоб дотримуватись законності під час виконання покладених на них обов'язків, знаходити в їх діяльності прорахунки та порушення чинного законодавства, а також виявляти чинники, які і сприяють тому, що з'являються такі проблеми та в свою чергу вживати всі необхідні заходи, щоб їх ліквідувати, в тому числі притягати до конкретної відповідальності тих осіб, які мають до цього пряме відношення.

В контексті проаналізованих нами видів контролю (зовнішнього та внутрішнього), ми маємо змогу виділити першочергові кроки, які дозволять вдосконалити контроль в діяльності господарських судів:

1) розробити законодавчу базу, в якій буде конкретний перелік суб'єктів з чіткими правами, обов'язками в діяльності господарських судів;

2) здійснювати відповідні заходи, які нададуть змогу виявляти проблеми в діяльності господарських судів;

3) використовувати систему оцінювання як інструмент, який дозволить перевіряти рівень якості, ефективності та результативності діяльності господарського суду.

ВИСНОВКИ

У дослідженні наведено теоретичне узагальнення й вирішення наукового завдання, яке полягає в тому, щоб на основі аналізу наукової доктрини, а також чинного законодавства України визначити сутність та особливості діяльності господарських судів як суб'єктів адміністративно-правових відносин та встановити напрями удосконалення в зазначеній сфері.

У результаті дослідження, сформульовано низку висновків, спрямованих на вирішення окреслених завдань. До основних із них можна віднести такі:

1. Встановлено, що для визначення належності адміністративно-правових відносин за участю господарських судів, потрібно визначити загальне поняття адміністративно-правових відносин, під яким слід розуміти урегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що охороняються державою, представлені у формі реалізації діяльності державного управління та мають організаційний або виконавчо-розпорядчий характер, одна зі сторін яких є носієм владних повноважень, а іншим учасникам притаманні права та обов'язки, реалізація яких направлена на їх захист прав, свобод і законних інтересів у зазначеній сфері.

Основні ознаки адміністративно-правових відносин за участю господарських судів необхідно виділяти через загальноприйнятту структуру:

1) суб'єкти – господарський суд, суддя (судді), працівники апарату суду;

2) об'єкт – діяльність, яка направлена на організаційно-правове та матеріальне забезпечення господарського суду;

3) зміст – реалізація повноважень, які покладені на учасників таких відносин з ціллю забезпечити ефективне функціонування діяльності господарського суду.

Сутність адміністративно-правових відносин в контексті діяльності господарських судів полягає у тому, що вони є однією з так званих конфігурацій щодо реалізації судового адміністрування як самостійного шляху у сфері державного управління.

2. Визначено, що адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів – це втілюваний за допомогою правових способів цілеспрямований вплив на впорядкування, охорону та розвиток суспільних відносин в діяльності господарських судів з ціллю забезпечити належну організацію та функціонування відповідно до принципів (засад) господарського судочинства і гарантувати суб'єктам господарювання право на захист в судовому порядку.

Комплекс правових засобів є тим визначальним елементом, якими упорядковані відносини щодо організації та функціонування діяльності господарських судів та які формують систему нормативно-правових актів, серед яких: 1) Конституція України, Закон України «Про судоустрій та статус суддів»; 2) Закони України «Про запобігання корупції», «Про державну службу»; 3) положення окремих глав Закону України «Про судоустрій та статус суддів», акти президента України, тощо.

3. Обґрунтовано, що під суб'єктами адміністративно-правових відносин за участю господарських судів можна визначити уповноважених органів державної влади (посадових осіб) та інших фізичних або юридичних осіб, які беруть участь у зазначених відносинах та які мають зв'язок під час здійснення діяльності господарських судів, а також при забезпеченні порядку функціонування господарського судочинства.

Серед основних, на нашу думку суб'єктів, діяльність яких спрямовується на забезпечення організації та функціонування господарських судів, необхідно відносити наступних: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, суддівське самоврядування та її організаційні форми (збори суддів, Рада суддів України, З'їзд суддів України).

Діяльність усіх проаналізованих суб'єктів адміністративно-правових відносин дозволяє виділити їх основну мету – реалізовувати незалежність господарських судів (суддів) та формувати необхідні умови для того, щоб забезпечити правом кожного суб'єкта господарювання на судовий захист. Важливим аспектом для цього є надання такими суб'єктами всіх необхідних ресурсів, щоб максимально ефективно розглядати господарські справи та виносити справедливі рішення.

В свою чергу, об'єкт адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів можна охарактеризувати як діяльність органів (посадових осіб), на які покладено відповідні повноваження стосовно забезпечення функціонування та організації зовнішньої та внутрішньої спрямованості господарських судів та які закріплені відповідно до норм адміністративного права.

Класифікувати основних, на нашу думку об'єктів адміністративно-правових відносин за участю господарських судів можна на підставі виділення двох видів за сферою їх виконання:

1) як результат зовнішньоорганізаційної діяльності суб'єктів в зазначеній сфері – зовнішні (створення, реорганізація та ліквідація господарських судів; встановлення відповідних прав та обов'язків суддів господарського суду в контексті адміністративно-правових відносин; незалежність та самостійність господарських судів (суддів); розгляд звернень громадян та притягнення суддів до відповідальності тощо;

2) як процес вирішення внутрішньоорганізаційних питань в діяльності господарських судів – внутрішні (забезпечення захисту суддів в діяльності господарських судів; забезпечення організації та функціонування суддівського самоврядування тощо.

4. З'ясовано, що під змістом адміністративно-правових відносин в контексті господарських судів можна охарактеризувати комплекс суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, якими згідно з чинним законодавством наділяються конкретні суб'єкти та які уповноважені виконувати відповідні функції щодо забезпечення організації та функціонування в діяльності господарських судів.

Під суб'єктивними правами в контексті діяльності господарських судів необхідно вважати закріплені за нормами адміністративного права юридичні можливості суб'єктів, які на це уповноважені та виконують організаційну діяльність в господарських судах з ціллю досягти та задовольнити інтереси у сфері публічного управління.

Під юридичними обов'язками необхідно вважати міру поведінки суб'єктів таких правовідносин, яка закріплена відповідно до норм адміністративного права та яку вони повинні виконувати в інтересах щодо організації та функціонування діяльності господарських судів та як наслідок за невиконання або неналежне виконання зазначених обов'язків вони можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності.

5. Встановлено, що під поняттям юридичного факту як структурного елементу адміністративно-правових відносин в діяльності господарських судів слід розуміти юридично значимі та які відрізняються за формою та змістом (дії чи події), встановлені за нормами адміністративного права, поява яких є основоположним аспектом для того, щоб трансформувати характер господарського суду як суб'єкта адміністративного права та надання йому вже як учаснику адміністративних правовідносин суб'єктивних прав та юридичних

обов'язків, а також змінювати такі відносини відповідно до наслідків, які можуть настати.

Класифікувати юридичні факти в зазначеній сфері необхідно наступним чином:

1. Залежно від їх зв'язку з волею людей: а) юридичні дії (правомірні та неправомірні); б) юридичні події (абсолютні та відносні).

2. Залежно від характеру юридичних наслідків (ті, які є правоутворюючими, правозмінюючими та правоприпиняючими).

3. Юридичні факти, залежно від того, який у них склад (прості та складні).

6. Виокремлено, що сучасний стан судової влади, в тому числі в діяльності господарських судів беззаперечно потребує враховувати досвід розвинених країн, у яких існує ефективне законодавство, яке на практиці функціонує так як це потрібно. Адаптація дієвих змін до нашого законодавства зумовлена й тим, що ми прагнемо стати членом Європейської спільноти, однак поки в нас царює корупція, неефективність законодавства в багатьох сферах, в тому числі і в судах, неналежне виконання своїх повноважень – все це може залишатися лише словами на довгий час.

Враховавши досвід зарубіжних країн, необхідно виокремити деякі аспекти, які можна залучити в Україну з ціллю вдосконалити адміністративно-правове регулювання діяльності господарських судів. Серед таких є наступні:

– здійснювати необхідно організаційні заходи для того, щоб оптимізувати систему господарських судів як окремої судової ланки та враховувати аспект доступності правосуддя;

– запропонувати на законодавчому рівні внести зміни до господарського судочинства та розглянути перспективу створення окремого суду, до членів колегії якого повинні в обов'язковому порядку бути залучені представники бізнесу у яких є багатий досвід з зайняття

підприємницькою діяльністю, що в свою чергу буде слугувати своєрідним гарантом для ефективного розгляду та вирішення господарських спорів та може підвищити довіру серед сфери бізнесу до суду;

– створити дієву законодавчу базу та налагодити відповідний механізм для вирішення спорів в позасудовому порядку.

7. Аргументовано, що значення контролю в діяльності господарських судів полягає в тому, щоб дотримуватись законності під час виконання покладених на них обов'язків, знаходити в їх діяльності прорахунки та порушення чинного законодавства, а також виявляти чинники, які і сприяють тому, що з'являються такі проблеми та в свою чергу вживати всі необхідні заходи, щоб їх ліквідувати, в тому числі притягати до конкретної відповідальності тих осіб, які мають до цього пряме відношення.

В контексті проаналізованих нами видів контролю (зовнішнього та внутрішнього), ми маємо змогу виділити першочергові кроки, які дозволять вдосконалити контроль в діяльності господарських судів:

1) розробити законодавчу базу, в якій буде конкретний перелік суб'єктів з чіткими правами, обов'язками в діяльності господарських судів;

2) здійснювати відповідні заходи, які нададуть змогу виявляти проблеми в діяльності господарських судів;

3) використовувати систему оцінювання як інструмент, який дозволить перевіряти рівень якості, ефективності та результативності діяльності господарського суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96 – ВР (останні зміни: 01.01.2020) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. Х.: Право, 2010. 624 с.
3. Бондар С.О. Адміністративно-правове забезпечення діяльності адміністративних судів в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Запоріжжя, 2010. 20 с.
4. Харитонова О.І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07. Одеса, 2004. 36 с.
5. Коломоєць Т.О. Адміністративне право: навч.-метод. посіб. Для студ. юрид. ф-ту / Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: 2001. 208 с.
6. Ніканорова О.В. Адміністративно-правові відносини: ознаки та класифікація. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2014. Вип. 6. Ч.1. Т.2. С. 206–210.
7. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
8. Алфьоров С.М. Адміністративне право. Загальна частина. Навч. Посіб / С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова, А.П. Купін. К. : Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
9. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII (останні зміни: 01.01.2020) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
10. Рибас А.В. Адміністративно-правові засади призначення суддів в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.12.00.07. Київ, 2016. 197 с.

11. Борко А.Л. Організаційно-правове забезпечення діяльності адміністративних судів України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ, 2009. 17 с.

12. Іванищук А.А. Адміністративно-правове регулювання судової влади: проблеми теорії / *Legea și viața / Publicație științifico-practică/ Redactor-șef L. Arsene/ Nr. 11/4 (263) 2013/ С. 48–51.* [Електронний ресурс]. URL: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2013/11/11-4.pdf> (дата звернення: 05.03.2020).

13. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. 2-е вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

14. Закурін М.К. Межі адміністративно-правового регулювання діяльності господарських судів. *Вісник господарського судочинства.* 2012. № 5. С. 33–37.

15. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

16. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII (останні зміни: 02.01.2020) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України.* 2014. № 49. Ст. 2056.

17. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (останні зміни: 01.01.2020) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України.* 2016. № 4. Ст. 43.

18. Про ліквідацію апеляційних господарських судів та утворення апеляційних господарських судів в апеляційних округах: Указ Президента України від 29 грудня 2017 року № 454/2017 / Президент України. *Офіційний вісник Президента України.* 2017. № 454/2017.

19. Колпаков В.К. Адміністративне право України. Загальна частина: курс лекцій / за ред. Коваленка В.В. Київ, 2011. 395 с.
20. Бойко І. Роль адміністративного права у формуванні правового статусу людини і громадянина. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2 (73). С. 157–164.
21. Правознавство: підручник / [С.Є. Демський, В.С. Ковальський, А.М. Колодій та ін.]; під ред. В.В. Копейчикова. 6-е вид., стер. К. : Юрінком Інтер, 2002. 736 с.
22. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР (останні зміни: 28.11.2019) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.
23. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року № 794-VII (останні зміни: 27.12.2019) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
24. Приймаченко Д. Співвідношення понять «організаційне забезпечення судів», «організаційне управління в судах» та «судове управління». *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1 (2). С. 57–66.
25. Про Вищу раду юстиції: Закон України від 15 січня 1998 року № 22/98-ВР (втратив чинність) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 25. Ст. 146.
26. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII (останні зміни: 28.11.2019) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7(8). Ст. 50.
27. Чернишова Н.В. Судова влада в Україні: навч. посіб / Н. В. Чернишова. К. : Центр учбової літератури, 2011. 104 с.
28. Павлов Д.М. Адміністративне право: Загальна частина: Конспект лекцій / Д. М. Павлов. К. : МАУП, 2007. 136 с.

29. Запорожець М.П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих загальних судів України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків, 2004. 20 с.

30. Закропивний О. Теоретичні основи територіальної побудови судової системи України. *Закон та життя*. 2013. № 1. С. 28–32.

31. Глущенко С.В. Принципи спеціалізації та інстанційності в діяльності вищого спеціалізованого суду. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 22. С. 13–17.

32. Організація судових та правоохоронних органів: підручник для студентів юрид. спеціальностей вищих навч. закладів / І.Є. Марочкін, Н.В. Сібільова, В.П. Тихий та ін. За ред. І.Є. Марочкіна, Н.В. Сібільової. Х.: ТОВ «Одіссей», 2007. 528 с.

33. Закурін М.К. Адміністративно-правовий статус судді господарського суду. *Форум права*. 2011. № 3. С. 282–286.

34. Василенко В.М. Дисциплінарна відповідальність суддів України: підстави, порядок та особливості дисциплінарного провадження. *Право і Безпека*. 2011. № 3 (40). С. 88–92.

35. Про затвердження переліків судів, органів та установ системи правосуддя, охорона яких здійснюється підрозділами Національної поліції та Національної гвардії: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2017 року № 902 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний вісник Верховної Ради України*. 2017. № 902.

36. Кирилюк Р. Правова природа відносин щодо організаційного забезпечення діяльності судів за участю Державної судової адміністрації України: проблемні питання визначення / [Електронний ресурс]. URL: <http://www.viche.info/journal/2735/> (дата звернення: 05.03.2020).

37. Остапенко Т.А. Зміст адміністративних правовідносин за участю представників самоврядних професій. *Форум права*. 2015. № 1. С. 229–234.

38. Колодій А.М. Правознавство / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник // К. : Правова єдність ВАВ, 2009. 792 с.

39. Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України: Рішення Вищої ради правосуддя від 17 січня 2019 року № 141/0/15-19 / Вища рада правосуддя. *Офіційний вісник Верховної Ради України*. 2017. № 141/0/15-19.

40. Чувакова А.М. Юридичні факти, фактичні склади та їх дефекти: монографія / А.М. Чувакова. Одеса: Фенікс, 2009. 112 с.

41. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV (останні зміни: 01.01.2020) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 49(51). Ст. 376.

42. Кикоть Г.В. Проблема класифікації юридичних фактів у сучасній теорії права. *Право України*. 2003. № 7. С. 29–33.

43. Білецька Л. За межами континентального права / [Електронний ресурс]. URL: http://zib.com.ua/ua/print/113464-vlada_gotuetsya_likviduvati_218_gospodarski_sudi_vsuperech_evrop.html (дата звернення: 05.03.2020).

44. Спільний висновок Венеціанської комісії й директорату з прав людини (ДПЛ) Генерального директорату з прав людини та верховенства права ради Європи (ГД-І) щодо закону «про судоустрій і статус суддів» і внесення змін до закону «Про вищу раду юстиції» України / [Електронний ресурс]. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/229B826C8AC787DEC2257D87004987C3](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/229B826C8AC787DEC2257D87004987C3) (дата звернення: 05.03.2020).

45. Основний Закон Федеративної республіки Німеччини від 23 травня 1949 року / [Електронний ресурс]. URL: http://www.1000dokumente.de/index.html/pdf/index.html?c=dokument_de&dokument=0014_gru&object=translation&l=ru (дата звернення: 05.03.2020).

46. Захватаєв В. Судова та арбітражна система Німеччини / [Електронний ресурс]. URL: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2012/2/17/57429.htm> (дата звернення: 05.03.2020).

47. Neufassung des Gerichtsverfassungsgesetzes vom 27.1.1877, RGBl. S. 41, durch Art. 9 d. G v. 12.9.1950 I 455 / [Електронний ресурс]. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/gvg/BJNR005130950.html> (дата звернення: 05.03.2020).

48. Тужеляк Н. Про спеціалізацію та децентралізацію судової системи у Німеччині / [Електронний ресурс]. URL: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/evropeyskiy-dosvid.html> (дата звернення: 05.03.2020).

49. Шепель Т. Європейський напрям господарського судочинства / [Електронний ресурс]. URL: <http://www.squo.com/content/articles/336/6412/> (дата звернення: 05.03.2020).

50. Молдован В.В. Судоустрій. Україна, Велика Британія, Російська Федерація, США, ФРН, Франція. Судові органи ООН: Навч. посіб./ В.В. Молдован, А.В. Молдован. К.: Центр учбової літератури, 2012. 364 с.

51. Остапенко О.М. Види державного контролю за діяльністю господарських судів. *Митна справа*. 2013 С. 239–243.

52. Залюбовська І.К. Парламентський контроль за діяльністю органів виконавчої влади як засіб забезпечення законності у сфері державного управління: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Одеса, 2015. 20 с.

53. Кривенко В.В. Управлінська діяльність у судовій системі та проблеми її демократизації. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 37. С. 145–153.

54. Малярєнко В.Т. Щодо головних проблем судової влади в Україні. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1. С. 39–49.

55. Підходи до оцінювання програм, політик та стратегій у процесі аудиту управлінської діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 23. С. 74–79.